

Bir Endülüs Hicviyesinde Tahkirin Sınırsızlığı: İbn Zeydûn'un Hezeliyye Risâlesi

Öz: Endülüs'ün siyasi ve edebî hayatında İbn Zeydûn'un çok önemli bir yeri vardır. İbn Zeydûn, hem büyük bir şair, hem de bir siyaset dehasıdır. Endülüs Emevî Devleti'nin yıkılmasından sonra Kurtuba ve İşbiliyye'de kurulan prensliklerde vezirlik görevini üstlenmiştir. İbn Zeydûn aşk hayatıyla da dikkat çeken birisidir. Sevgilisi Emevî halifesi Müstekfi'nin şair kızı prenses Vallâde kendisini terk ederek düşmanı Vezir İbn 'Abdûs ile birlikte olmaya başlayınca çok üzölmüş ve büyük acılar çekmiştir. Bunun üzerine İbn 'Abdûs'a Vallâde'nin diliyle bir risâle göndermiştir. Risâlesinde İbn 'Abdûs'u hem kötülemiş hem de ona ağır tehditlerde bulunmuştur. İbn Zeydûn'un bu risâlesi *er-Risâletü'l-Hezeliyye* ismiyle meşhur olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İbn Zeydûn, hezl, risâle.

Muhammed
EFİL

The Limitlessness of Arbitration in an Andalusian Satire: Ibn Zaydoun's Treatise of Hazaliyya

Abstract: Ibn Zaydoun was a very important figure in Andalusia's political and literary life. He was a great poet and a political genius. After the collapse of Umayyad he became vizir of Cordoba and Sevilla principedoms. Ibn Zaydoun was drawing attention with his love affairs. His beloved poetess Wallada bint al-Mustakfi, daughter of Umayyad Caliph al-Mustakfi left him and had a relation with his enemy vizir Ibn Abdous which made him suffer a lot. He thus sent him a pamphlet with Wallada's words. He decried thunders him in his pamphlet. This pamphlet was entitled "*al-Risalah al-hazaliyah*" and it became very famous.

Keywords: Ibn Zaydoun, joke, pamphlet.

* Öğr. Gör. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı. E-Posta: muhammed.efil@gmail.com – ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0385-1866>

Giriş

Hezeliyye Risâlesinin Konusu

Kurtuba doğumlu Vellâde, (ö. 484/1092) soyu Arap halifelerinden Abdurrahman b. Halef'e dayandırılan, nükte erbabı bir kadın edebiyatçıdır. Tahttan indirilen babası Müstekfi Billah'ın (ö. 416/1025) vefatı sonrasında içtimai hayata daha ziyade karışan Vellâde, çağın edip ve şairleriyle edebi meclislerde hemhal olmaya başlamış, edebî mahfillerde ve münazara meclislerinde rakipleriyle ciddi manada boy ölçüşmüştür.¹

İşte Endülüslü edip ve şair İbn Zeydün,² (ö. 461/1069) *Hezeliyye* risalesini sevgilisi Vellâde'nin gönlünü bir başka erkeğe kaptırması üzerine kaleme almış³ ve onu, İbn 'Abdûs'un elçi olarak Vellâde'ye gönderdiği kadının geri dönmesinden hemen sonra göndermiştir.⁴ İbn Zeydün yaşadığı fırtınalı olayları kolay kolay hazmedememiş, içindeki kıskançlık ateşi yüreğinde sürekli yanmıştır.

İbn Zeydün önce rakibi ve can düşmanı İbn 'Abdûs'u şiir yoluyla ürkütmeyi denemiştir. Ancak hasmına var gücüyle hücum etmesine rağmen, nazmın hâdiselerin detaylarını ifadeye yetersiz kaldığını fark etmiş, o da nazmı nesirle takviye yoluna giderek risâlesini Vellâde'nin dilinden İbn 'Abdûs'a hitaben kaleme almıştır. Vellâde'nin gözündeki değerini yeniden kazanmak isteyen İbn Zeydün, *Hezeliyye* risâlesine harika bir başlangıçla giriş yapmıştır. Ancak devamında alışılmışın dışında bir şekilde İbn 'Abdûs'a sövüp saymış, onunla inceden inceye alay etmiştir. *Hezeliyye*'de şahıs kadrosu ve sosyal çevre bütün unsur ve bileşenleriyle edibânedir: âşık İbn Zeydün hem nâsir hem nâzımdır, sevgilisi Vellâde bir şairdir, keza gönül macerasının amansız rakibi de bir şairdir vs.⁵

- 1 Taşkıyuddîn Ebû Bekir b. Ali b. Abdullah el-Ĥamevî, *Ĥizânetü'l-Edeb ve Ğayetü'l-Ereb* (Beirut: Mektebetü'l-Hilâl, 2004), I, 410.
- 2 Adı Ebû'l-Velîd Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. Gâlib b. Zeydün el-Mahzûmî el-Endelüsî'dir. Künyesi Ebû Bekir, lakabı Buhturî el-Mağribî'dir. Kendi çağında şiirin parlayan yıldızıdır. Kurţubalı önemli bir aileden gelen İbn Zeydün'un Maĥzun oğullarına nispet edilmiş olmasından, aslinin Arap olduğu anlaşılmaktadır. Maĥzun oğulları Ķureyş'in bir kolu ve Hâlid b. Velîd'in aşiretidir. 'Abdu'l-Ĥay b. Ahmed b. Muhammed el-Ĥanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb fî Aĥbârî men Zeheb* (Şam: Dâru İbn Kesîr, 1990), III, 312; ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmin-Nubelâ* (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1982-1985), XVIII, 240; Muhammed Zekerîyya 'Anânî, *Târîhu'l-Edebî'l-Endelüsî* (Kâhîre: Dâru'l-Ma'rîfeti'l-Câmi'iyye, 1999), 97; Hasan Câd Hasan, *İbn Zeydun 'Asruhû ve Ĥayatuhû ve Edebuĥû* (Kâhîre: el-Matbaatü'l-Müniriyye, 1955), 41.
- 3 Şehâbuddîn Ahmed b. 'Abdulvahhâb en-Nuveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), VII, 207.
- 4 Cemâluddîn b. Nübâte el-Misrî, *Serĥu'l-'Uyûn fî Şerhi Risâleti İbn Zeydün* (Beirut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 1998), 24.
- 5 Veled Âdab, "er-Risâletü'l-Hezeliyye: Ķirâetun fî'l-Vechî'l-Âher l'İbni Zeydün," *Câmi'atü Muhammedi'l-Hâmis* 16 (2009): 234.

Hezeliyye Risâlesinin Kahramanları

Risâlenin içeriği dört kişilik bir kadro etrafında kurgulanmış olup olay örgüsü de bu dörtlü arasında geçen diyaloglardan teşekkül etmektedir.

1. Yazar: Risaleyi yazan, hadiseleri sıralayan ve gerektiğinde bunları açıklayan İbn Zeydün.
2. Risâleyi yazdığı farz edilen kişi: İbn Zeydün'un yerine geçtiği, şahsiyetine büründüğü Vellâde. İbn Zeydün aslında bu risâleyi içten içe onun yazmasını istemektedir.
3. Hakkında konuşulan kişi: Vellâde ile İbn 'Abdûs arasında aracılık eden kadın.
4. Risâlenin gönderildiği kişi: Vellâde'nin kalbini kazanmak için İbn Zeydün ile rekabet halinde olan Vezir İbn 'Abdûs.⁶

Görüldüğü üzere, risâle konusunun yaşanmış bir olaydan esinlenerek belirlenmiş olması, karakterlerin sınırlı sayıda olması sonucunu doğurmuştur.

Hezeliyye Risâlesinin Tahlili

İbn Zeydün *Hezeliyye* risâlesine, rakibine yönelik can yakıcı bir hicivle başlamıştır:⁷

أما بعد، أيها المصاب بعقله، المورط بجهله؛ البين سقطه؛ الفاحش غلظه؛ العاثر في ذل
اغتراره، الأعمى عن شمس نهاره؛ الساقط سقوط الذباب على الشراب، المتهافت
تهافت الفراش في الشهاب؛ فإن العجب أكذب، ومعرفة المرء نفسه أصوب؛ وإنك
راسلتنني مستهدياً من صلتي ما صفرت منه أيدي أمثالك، متصدياً من خلتي لما
قرعت فيه أنوف أشكالك؛ مرسلأ خليلتك مرتادة، مستعملاً عشيقتك قواده...

Ey zıvanadan çıkmış, cehaleti yüzünden başı beladan kurtulmayan, alçaklığı müseccel, yanılığını muazzam, gafleti sebebiyle sendeleyip duran, güpe gündüz bile göremeyen... Ey sinek gibi şarap kadehine düşüp dibine batmış, kelebek gibi ateşe atlayıp helak olmuş (ahmak)! Kendini beğenmek kişiyi yanıltır, kendini tanımaksa doğruya ulaştırır. Senin gibilerin sahip olmadığı şeyler için sana yakınlaşmamı ümit ederek benimle haberleştin, benden seninle dost olmamı ve senin gibilerin aciz kalacakları şeyleri bekledin, sevgilini benimle konuşması için gönderdin, aşığını bu işi halletmesi için kullandın.⁸

6 Âdâb, "İbn Zeydün," 235-236.

7 Hasan, *İbn Zeydün*, 288.

8 Hasan, *İbn Zeydün*, 288.

İbn Zeydûn'un risâlesine böyle bir giriş cümlesi ile başlaması, içerisinde bulunduğu psikolojik durumu ortaya koyması, ayrıca muhatap hakkında zihin dünyasının nasıl şekillenmiş olduğunun ipuçlarını vermesi bakımından önemlidir.

İbn Zeydûn yukarıda aktardığımız sert dilli hicvini müteakip alay etmeyi sürdürmüştür. İbn Zeydûn önce İbn Abdûs'a ulaşılması mümkün olmayan sıfat ve lakaplar vermiştir. Onun yüceliğini kralların yüceliğine, büyüklüğünü meliklerin büyüklüğüne, himmetini cesur ve savaşçı kişilerin himmetine, dehasını âlim ve filozofların dehasına, güzelliğini Hz. Yusuf'un güzelliğine, servetini Kârûn'un servetine denk tutmuş ve adeta onu göklere çıkardıktan sonra ellerini üzerinden çekmek suretiyle zelil bir şekilde yere düşürmüştür. İbn Zeydûn, İbn 'Abdûs'un elçi olarak gönderdiği kadın hakkında şunları söyler:⁹

ولا شك أنها قتلتك إذ لم تضن بك وملتك إذ لم تغر عليك فإنها أعذرت في السفارة
لك وما قصرت في النيابة عنك زاعمة أن المروءة لفظ أنت معناه والإنسانية اسم
أنت جسمه وهيواله قاطعة أنك انفردت بالجمال واستأثرت بالكمال واستعلت
في مراتب الخلال حتى خيلت أن يوسف عليه السلام حاسنك فغضضت منه
وأن امرأة العزيز رأتك فسلت عنه وأن قارون أصاب بعض ما كنزت والنطف
عثر على فضل ماركزت وكسرى حمل غاشيتك وقيصر رعى ماشيتك وشيرين قد
نافست بوران فيك وبلقيس غايرت الزباء عليك وحاتما إنها جاد بوفرك ولقي
الأضياف ببشرك وعامر بن مالك إنها لاعب الأسته بيديك وإياس بن معاوية
إنها استضاء بمصباح ذكائك وسحبان وائل إنها تكلم بلسانك وأفلاطون أورد
على أرسطاطاليس ما حدث عنك وأبقراط علم العلل والأمراض بلطف حسك
وأنك نبحت لأبي معشر طريق الفضاء وأظهرت جابر بن حيان على سر الكيمياء
وأن صناعة الألحان اخترعك وتأليف الأنقار توليدك وابتداعك وأنت الذي أقام
البراهين ووضع القوانين وحد الماهية وبين الكيفية والكمية... وأنك لو شئت
خرقت العادات وخالفت المعهودات فأحلت البحار عذبة وأعدت السلام رطبة
ونقلت غدا فصار أمسا وزدت في العناصر فكانت خمسا...

Cimri davranmasan, o senin kaynağındır. Onu kıskandırmasan, o senin veli nimetindir. O senin elçin olma konusunda özür beyan etmiş, senin yerine naip olma konusunda geri durmamıştır. Onun düşüncesine göre adamlık bir lafız sen ise onun manasının; insanlık bir isim, sen ise onun cismi ve

özüsün. O kadın şunlara da olan inancını kesin olarak ortaya koyuyor: Sen güzellikte benzersizsin, kemalde teksin, yücelik mertebelerini aşmış, doğru görüşe hâkim olmuşsun. 'Azîz'in karısı seni görünce Yusuf'u unutmuş,¹⁰ Kârun¹¹ senin biriktirdiğin malın sadece birazını elde edebilmiş, Naţîf¹² senin gömdüklerinden arta kalanları bulmuş, Kısra¹³ hizmetkârlarını taşımış, Kayser¹⁴ koyunlarını otlatmış, Şîrin¹⁵ Bûran'la¹⁶ senin için yarışmış, Belkıs¹⁷ Zebâ'yı¹⁸ senin için kıskanmış, Hâtîm¹⁹ senin zenginliğiyle cömertlik yapmış ve yine senin gülyüzlülüğünle misafirlerini karşılamış, İyâs b. Muâviye²⁰ senin zekânın ışığında aydınlanmış, Saĥbân²¹ senin dilinde konuşmuş, Eflatun²² Aristoteles'e senden nakledileni anlatmış, Hipokrat²³ hastalıkları senin ince sezginle bulmuş, Câbir b. Ĥayyân kimyanın sırrına senin sayende varmıştır. Ebû Maşer'e²⁴ kadılık yolunu sen açtın, nağme sanatını ortaya sen çıkardın,

- 10 Burada zikredilen kişi Hz. Yusuf'tur (a.s.). Hz. Yusuf'un güzelliği deyimlere konu olmuştur. 'Aziz'in karısı ise bu güzellik karşısında kendini kaybetmiştir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 49)
- 11 Burada kastedilen Kârun, Kurân-ı Kerim'de ismi geçen Kârun'dur. Malının çok olmasıyla deyimlere konu olmuştur. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 51)
- 12 Bu şahıs Naţîf b. Cubeyr b. Ĥanzala el-Yerbû'dir. Temim Oğullarında ikamet etmiştir. Kısra'nın sarayına giden yolda Kısra'nın valilerinden elbiselerini ve altınlarını gaspetmiştir. Bunun üzerine yaptığı bu şey darb-ı mesel olarak kullanılmaya başlamıştır. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 54)
- 13 Kısra, Fâris meliklerine verilen isimdir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 55)
- 14 Kayser, Rum meliklerine verilen isimdir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 61)
- 15 Şîrin Melik İbervîz'in karısıdır. Şîrin zarif bir kadındır. Melik İbervîz devlet işlerini ona emanet etmiştir. Onunla evlendikten sonra diğer hanımlarıyla boşanmıştır. Ondan sonra kimseye kısmet olmayan imkanları kendisine vermiştir. Onun için meşhur Kâsra-ı Şîrin sarayını inşa etmiştir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 81)
- 16 Melik İbervîz'in kızıdır. Fâris ve Türklerin içinde yaşamış en güzel kadındır. İbervîz'in oğlu Şehriyâr öldükten sonra tahta geçmiş ve yedi ay hüküm sürmüştür. Bu durum Peygamber Efendimiz'e (sav) anlatıldığında Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurmuştur: "Hükümdarı kadın olan bir kavim iflah olmaz." (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 82)
- 17 Belkıs, Kuran-ı Kerim'de zikri geçen Sebe melikesidir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 84)
- 18 Zebâ, Melih b. Berra'nın kızıdır, güzelliğiyle meşhurdur. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 85)
- 19 Bu kişi Hâtîm eţ-Ĥâî'dir. Cahiliyye döneminde cömertliği ile meşhur olmuş üç kişiden biridir. Bu üç kişi arasında ismi en çok anılan Hâtîm'dir. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) doğduğu dönemde yaşamış ancak ömrü peygamberliğinin geldiği döneme kadar yetmemiştir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 112)
- 20 İyyâs b. Muâviye Basra'nın kadısıdır. Künyesi Ebû Vesîk'tir. Feraset sahibi olması ve güzel cevap vermesiyle bilinen birisidir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 141)
- 21 Saĥbân b. Zufer b. İyyâs el-Vâilî'dir. Fasih konuşan bir hatiptir. Hem Cahiliyye dönemini hem de İslâm dönemini yaşamıştır. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 146)
- 22 Eflatun ve Aristo meşhur yunan filozoflarıdır. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 208)
- 23 Behmen b. İsfendiyyar zamanında yaşamıştır. Sokrat ve Eflatun'dan önce yaşamış bir tıppıcıdır. Kendi döneminde artık kaybolmaya yüz tutan tıp ilmini tekrar yaymıştır. Meşhur ve uzun olan bir metinle yemin almıştır. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 216)
- 24 Ebû Maşer, Cafer b. Muhammed b. Ömer el-Belĥî'dir. Meşhur uzay bilimcilerdendir. Önceleri Bağdat'ta hadis ilimleriyle meşgul olmuş kırk yedi yaşından sonra uzay ilimlerine yönelmiştir. (İbn Nübâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 223)

çalgı aletlerini icad eden sensin... Delilleri ortaya döktün, kanunları koydun, mahiyeti tarif edip keyfiyet ile kemmiyeti şerh ettin! Sen yeter ki iste, mucizeler yaratır, harikalar var edersin: denizleri tatlıya çevirir, sert kayaları yumuşatırsın... Yarını dün yapar, dilersen dört elementi beşe çıkartırsın!²⁵

İbn Zeydûn burada insan gücünün yapamayacağı şeyleri zikretmektedir. Bu noktadan hareketle onun hezl üslubunun yanında belagatin önemli unsurlarından mübâlağa sanatını da başarılı bir şekilde kullandığını, böylece vermek istediği manayı güçlü bir şekilde vurguladığını söylemek mümkündür.

Görüldüğü üzere İbn Zeydûn, hasmı İbn Abdûs ile aralarındaki rekabete ilişkin alay unsurlarını çoğalttıkça çoğaltmıştır. Onu, bütün ilimlerin, güzel sıfatların, menkıbelerin, kıssaların, bütün övgüye değer hasletlerin, mucizelerin ve deyim haline gelmiş olayların kahramanı yapmış, bunları ilk ortaya çıkaran kişi olarak tasvir etmiştir. İbn Zeydûn'a göre o, en zeki, en güzel ve kadınların kendisi için yarıştığı kişidir.²⁶

İbn Zeydûn son paragrafta hicvini daha da etkili kılmak adına, onun mümkün olmayan şeyleri yapabileceğini, örneğin dört elementin beşe çıkmasının söz konusu olmadığını, nitekim bunların sadece ateş, hava, su ve topraktan ibaret olduğunu, bir beşincisinin olmadığını ancak isterse onun bu elementleri beşe çıkarabileceğini söylemiştir.²⁷

Kemal sıfatlar yalnızca Allah'a mahsus olduğundan tüm bu sıfatların bir faniye nispetiyle yapılmak istenen şeyin salt alay olduğu net olarak anlaşılmaktadır. Daha sonra, risâlesinde Vellâde'yi konuşturmaya devam eden İbn Zeydûn, Vellâde'nin sinirlendiğini ve eğer Vellâde'nin yanına elçi olarak gelen kadın misafir olmasa, Vellâde'nin ona kötü şeyler yapacağını söylemiştir.²⁸

İbn Zeydûn, Vellâde'nin diliyle şunları söyler:

ونخرت وكفرت وعبست وبسرت وأبدأت وأعدت وأبرقت وأرعدت وهممت ولم
أفعل وكدت وليتني ولولا أن للجوار ذمة وللضيافة حرمة لكان الجواب في قذال
الدمستق والنعل حاضرة إن عادت العقرب والعقوبة ممكنة إن أصر المذنب...

25 Hasan, *İbn Zeydûn*, 289-290.

26 Hasan, *İbn Zeydûn*, 290.

27 İbn. Nubâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 313.

28 Hasan, *İbn Zeydûn*, 290-291.

Homurdandım, surat ekşittim, yüzümü astım, bunu sana açık açık ve tekrar tekrar göstermeye çalıştım... Sonra estim, gürlüdim, kadını öldürmeye niyet ettim, yapmadım, ama az kalsın yapacaktım. Eğer komşuluğun hakkı, misafirin dokunulmazlığı olmaydı sana cevabım (Seyfüddevle'nin hezimeteye uğrattığı mağlup kumandan) Domestak'ın kafasına inen kılıç darbeleri gibi olurdu... Akrep yeniden musallat olacak olursa terlik (onu böcek gibi ezmeye) hazır... Günahkâr da ısrarcı olursa cezası pek mümkün.²⁹

Daha sonra İbn Zeydun, İbn 'Abdûs'u tekrar azarlamaya başlar ve onu, elçi olarak gönderdiği kadının güzel vasıflar ve lakaplar kullanarak çizdiği tabloyla meydana gelen garip alaycı rüyasından uyandırır. Onun, sade ve katıksız gerçeklere dönmesini ister. Burada İbn Zeydün'un, İbn 'Abdûs'a karşı kızgınlığının şiddeti, kininin derecesi ve duyduğu düşmanlığın çokluğu, seçtiği küfür sözcüklerinden ve hicvinin tonundan anlaşılmaktadır.³⁰

هجين القذال أرعن السبال طويل العنق والعلاوة مفرط الحمق والغباوة جاني الطبع
سيء الإجابة والسمع بغيض الهيئة سخييف الذهب والجيفة ظاهر الوسواس متن
الأنفاس كثير المعاييب مشهور المثالب كلامك تتممة وحديثك غمغمة وبيانك فهفهة
وضحكك قهقهة ومشيك هرولة وغناك مسألة ودينك زندقة وعلمك مخرقة
مساو لو قسمن على الغواني لما أمهرن إلا بالطلاق

حتى إن باقلا موصوف بالبلاغة إذا قرن بك وهبتقة مستحق لاسم العقل إذا أضيف
إليك وطويسا مأثور عنه يمن الطائر إذا قيس عليك فوجودك عدم والاعتناء بك ندم
والخيبة منك ظفر والجنة معك سقر.

Ey, kafasının arkasına bakıldığında nesebinin bozuk, bıyığının halinden ahmak olduğu anlaşılan, başı ve boynu uzun, salaklık ve ahmaklıkta haddi aşan, işittiğini yanlış işiten, dolayısıyla yanlış cevaplar veren, şekli tiksiniç, yürüyüşü şaşşal, vesvese kumkuması, nefesi çöplük kokan, serapa kusur, eksiklikleri meşhur, konuşunca kekeleyen, homurdanarak cümle kuran, bir şey anlatırken dili sürçen (kişi)! Gülüşün kahkaha, yürüyüşün deve koşuşu gibi... Zenginliğin dilencilik, dinin zındıklık, ilmin ise üç kağıtlılıktır!

Öyle çirkinliklerin var ki, bunlar kocalarına şarkı söyleyen kadınlara dağıtılsa, o zavallılar talaktan başka bir mehir alamazlar!

29 Hasan, *İbn Zeydün*, 291.

30 Hasan, *İbn Zeydün*, 291.

Hatta seninle kıyaslanınca, arzusunu dile getirmede Bâkıl³¹ senden daha belîğ, akıl söz konusu olduğunda Hebenneka³² senden daha akıllıdır. Şansızlığıyla meşhur Tuveys³³ seninle kıyaslandığında şansını açılacaktır. Senin varlığın yokluk getirir, sana gıpta etmek pişmanlık yaratır, seni kaybetmek zaferdir... Seninle girilen Cennet bir anda cehenneme dönüverir!³⁴

Bu şekilde İbn Zeydûn, İbn 'Abdûs'u göklerin en tepesinden yerin dibine indirmiştir. O, İbn Zeydûn'un her vurduğunda gökyüzüne çıkarttığı topu gibidir. Ancak İbn Zeydûn'un bu gökyüzüne çıkarışları, daha sonra onu yeryüzüne indirip gerçeklerin ortasına düşürmek içindir.³⁵ Ayrıca bu tasvirler İbn Zeydûn'un gerçekte gördüğü, Vellâde'nin de bu şekilde görmesini istediği tasvirlerdir. İbn Zeydûn'un bu tasvirlerinden, birbirine mîzân denk olmayan karşılaştırmalardan ibaret olan başka tasvirler de doğmuştur. İbn Zeydûn karşıdakini tahkir etmede, onunla dalga geçmede, onunla adeta bir oyuncak gibi oynamada, ona duyduğu nefrette sınırları zorladıkça zorlamıştır.³⁶

Daha sonra İbn Zeydûn şunları söyler:

كيف رأيت لؤمك لكرمي كفاء وضعتك لشرفي وفاء وأني جهلت أن الأشياء إنما تنجذب
إلى أشكالها والطير إنما تقع على آفاقها وهلا علمت أن الشرق والغرب لا يجتمعان
وشعرت أن ناري المؤمن والكافر لا تتراءيان وقلت الحبيث والطيب لا يستويان وتمثلت

- 31 Bâkıl b. 'Amr b. Sa'lebe'dir. Hakkında söylenmiş "ifade etme konusunda Bâkıl'dan daha geridedir" şeklinde bir deyim vardır. Bâkıl'ın ifade acizliğinde çok ileri safhada olmasının sebebi şudur: Bir gün Bâkıl on bir dirheme bir koyun almıştır yanındaki arkadaşı kendisine kaç dirheme aldığı sorunca o da ellerini açıp parmaklarını ayırmış ve dilini çıkartarak on bir işareti yapmaya çalışmıştır. Bu arada koyun da elinden kaçmıştır. el-Ĥamevî, *Hizânetü'l-Edeb*, I, 411.
- 32 Yezîd b. Servân'dır, Ebu'l-Vedeât (deniz kabuklarının babası) şeklinde künyelenmiştir. Bunun sebebi ise şudur: Hebenneka deniz kabuklarını bir ipe dizerek kaybolmamak için kendisine kolye yapmıştır. Bir rivayete göre kardeşi bir gün kendisi uyurken kolyeyi boynundan çıkarmış ve kendi boynuna takmıştır. Hebenneka uyandığında kolyeyi kardeşinin boynunda görünce şöyle söylemiştir: "Sen bensin, o zaman sence ben kimim?" Bu olaydan sonra Hebenneka'nın ahmaklığı deyimleşmiştir. Ebu'l-Kâsım Maḥmûd b. Ömer ez-Zemaḥşerî, *el-Mustakṣâ min Emsâli'l-Arab* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987), I, 85.
- 33 'İsâ b. Abdullah'tır. Uğursuzluk konusunda deyimlere konu olmuştur. Bunun sebebi ise şudur: Tuveys, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) vefat ettiği gün doğmuş, Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiği gün sütten kesilmiş, Hz. Ömer'in şehit edildiği gün sünnet olmuş, Hz. Osman'ın şehit edildiği gün de evlenmiştir. Bu rastlantılardan dolayı da annesi Medine sokaklarında böbürlenerek yürümektedir. İşte Tuveys'in yaptığı her şeyin uğursuzluk getirdiği düşüncesi deyimlere konu olmuştur. Ebu'l-Ferec el-İsfehâni, *el-Eğâni* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, tsz.), III, 28.
- 34 Hasan, *İbn Zeydûn*, 291-292.
- 35 Hasan, *İbn Zeydûn*, 292.
- 36 Âdab, "İbn Zeydûn," 238.

أيها المنكه الثريا سهيلا عمرك الله كيف يلتقيان

... النار ولا العارأ ولا الدنيا والحره تجوع و لا تأكل بثديها... ما كنت لأتخطى المسك
إلى الرماد ولا أمتطي الثور دون الجواد وإنما يتيمم من لا يجد ماء ويرعى الهشيم من
عدم الجميم ويركب الصعب من لا ذلول له

Nasıl olurda alçaklığını cömertliğime denk görürsün? Her şeyin kendi benzerini cezbettiğini, kuşların hemcinsleriyle birlikte uçtuklarını nasıl bilmezsin? Doğu ile batının hiçbir zaman bir araya gelemeyeceğini; mümin ile kâfirin birbirine yaklaşamayacağını; iyilik ile kötülüğün birbirine eşit olmayacağını bilmiyor musun? Ve sana şu örneği veriyorum:

Ey Süreyya ile Süheyl'i güzelleştiren kişi... Allah sana uzun ömürler versin nasıl bir araya gelecekler?

Ateşi, ölümü, düşüklüğü sana tercih ederim. Asil kadın aç kalır yine de ücretle çocuk emzirmez.³⁷ Miski kül ile değişecek değilim ve iyi bir ata bindikten sonra kalkıp eşeğe binecek de değilim. Suyu bulamayan kişi teyemmüm alır, iyi otlakları kaybeden kişi sürüsünü kurak yerlerde otlatır, iyi huylu atı olmayan, huysuz ata biner.³⁸

İbn Zeydün bu misalleri vererek ona ihtiyacının olmadığını, elinde bulunan şeylerin kendisi için daha hayırlı olduğunu söylemek istemiştir.³⁹

Daha sonra İbn Abdûs'un dost ve âşıklarının yardımıyla elde etmiş olduğu gurur ve açgözlülüğünü itham etmeye başlar ve "*Sen onlara sonradan katıldın, aslında onlardan değilsin*" diyerek şu örneği verir:⁴⁰

37 "Asil kadın aç kalsa da para karşılığı emzirmez" deyiminin hikayesi, Hâris b. Selîl el-Ezdi'ye aittir. Hâris, 'Alkame adlı kişiden kızını istemiş ve kızın annesinden kızının düşüncesini öğrenmesini istemiştir. Annesi kızına, yaşlı biriyle mi yoksa genç biriyle mi evlenmek istediğini sormuş, kızı ise genç biriyle evlenmek istediğini söylemiştir. Annesi, yaşlı olan kişi sana iyi bakar genç ise seni yıpratır, diye tavsiyede bulunmuştur. Kızı ise, yaşlı olan kişinin gençliğini çürütmesinden, yaşlıtarımın diline düşürmesinden korkuyorum, demiştir. O kız her ne kadar bunları söylese de, yaşlı adamla evlenmiştir ve onunla birlikte gitmiştir. Bir gün avluda otururlarken Esedoğullarından bazı gençlerin güreş tutarak kendilerine doğru geldiklerini görmüşler ve bunun üzerine kız, derin bir ah çekmiştir. Bunu duyan yaşlı kocası ne oldu diye sormuş, kız da yerinden kalkamayan yaşlı biriyle benim ne işim var cevabını vermiştir. Bunun üzerine yaşlı koca şöyle söylemiştir: "Yazıklar olsun sana, asil kadın acıkça da para karşılığı emzirmez (yani fakirliği sütünü satmaya tercih eder ve onurunu korur), ailenin yanına git benim seninle işim olmaz." Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbu Cemhereti'l-Emsâl* (Beyrut: Dârul-Fikr, 1988), I, 261.

38 Hasan, *İbn Zeydün*, 292-293.

39 İbn Nubâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 421.

40 Hasan, *İbn Zeydün*, 293, İbn Nubâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 424.

وهل أنت إلا واو عمرو فيهم وكالوشيفة في العظم بينهم

Sen onlardan biri değilsin, sen kim onlar kim! Sen onların sonuna, Amr (عمرو) kelimesinin sonuna sonradan bitişen Vav harfi gibisin ya da kemiğin üzerinde sonradan beliren bir fazlalık gibi!⁴¹

Daha sonra İbn Zeydün şu iğneleyici sözleriyle onun gururuyla alay ediyor:⁴²

وإن كنت إنما بلغت قعر تابوتك وتحافيت لقميصك عن بعض قوتك وعطرت
أردانك وجررت هميانك واختلت في مشيتك وحذفت فضول لحيتك وأصلحت
شاربك ومططت حاجبك ورققت خط عذارك واستأنفت عقد إزارك رجاء
الاكتنان فيهم وطمعا في الاعتداد منهم فظننت عجزا وأخطأت استك الحفرة...

Şayet sen onlara karışma ümidiyle, onlardan biri sayılma arzusuyla evinde kalır, yapabileceğin bazı şeyleri terk eder, elbisene kokular sürer, düzgün yürür, sakalının fazlasını alır, bıyığını düzeltir, kaşlarını uzatır, gömleğinin çizgisini belli eder, pantolonunun kemerini bağlarsan; asla ulaşamayacağın bir şeyi hayal etmiş olursun!

İbn Zeydün, kendisinin ulaştığı şeylere İbn 'Abdūs'un asla ulaşamayacağını, kazandığı makam ve şerefe de asla nail olamayacağını ifade ederek onun Vellâde'ye olan aşkını reddeder. Bunun sebebi olarak ise İbn 'Abdūs'un evli oluşunu bundan dolayı da tüm sevgisini Vellâde'ye hasredemeyeceğini iddia eder.⁴³

إذ كلهم عذب خالي الذراع وأين من أنفرد به ممن لا غلب إلا على الأقل الأخص
منه وكم بين من يعتمدني بالقوة الظاهرة والشهوة الوافرة والنفس المصروفة إلي
واللذة الموقوفة علي وبين آخر قد نرحت بيره ونضب غديره وذهب نشاطه ولم
يبق إلا ضراطه...

Onların hepsi bekâr olup kolları bomboştur. Aşkını sadece sevgilisine hasredenle, sevgilisi varken ondan seviyece düşüğüne tenezzül eden kişi birbiriyle mukayese edilir mi hiç? Gücü kuvveti yerinde, şehveti belinde, gönlü yalnız bana kapılan, cinselliğini sade bana has kılan biriyle; cinsellik havuzunun suyu çekilmiş kuyusu körelmiş, tazeliğini yitirmiş ve geriye yalnızca yellenmesi kalmış bir kişinin arasında ne büyük bir fark var!⁴⁴

41 Hasan, *İbn Zeydün*, 293.

42 Hasan, *İbn Zeydün*, 293.

43 Hasan, *İbn Zeydün*, 293,

44 Hasan, *İbn Zeydün*, 293.

İbn Zeydün bu sözleriyle, yaşlanan ve zayıflayan bir kişinin artık evlenemeyeceğini anlatmak istemiştir. Yaşla birlikte kişiye arız olan fiziksel arazlar üzerine klasik Arap mizahında çok şey söylenmiştir. Mesela yaşı ilerlemiş Araplardan birine hali sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "*Vallahi iki güzel şeyi kaybettim: cinsel ilişki ve uyku. Buna mukabil iki şey de bana daimi miras kaldı: öksürük ve yellenme!*"⁴⁵

İbn Zeydün, risalesinin sonunda tehdidinin dozunu artırarak İbn 'Abdûs'u ümitsiz bir hale sokar. Sonra da ikinci kez talepte bulunarak şayet kavuşma isteğini tekrarlarsa onu cezalandıracağı tehdidini savurur:⁴⁶

فإن بادرت بالندامة ورجعت على نفسك بالملامة كنت قد اشتريت العافية لك
بالعافية منك وإن قلت جعجعة ولا طحن قرب صلف تحت الراجعة وأنشدت

لا يؤئسناك من مخدرة قول تغلظه وإن حرجا

فعدت لما نهيت عنه وراجعت ما استعفيت منه بعثت من يزعجك إلى الخضراء
دفعاً ويستحثك نحوها وكزاً وشفعا فإذا صرت إليها عبثت أكاروها بك وتسلط
نواطيرها عليك فمن قرعة معوجة تقوم في قفاك ومن فجلة منتنة ترمى بها تحت
خصاك ذلك بما قدمت يداك لكي تذوق وبال أمرك وترى ميزان قدرك

فمن جهلت نفسه قدره رأى غيره منه ما لا يرى

Şayet pişman olur ve kendini kötüleyerek yaptığın şeyden vazgeçersen afiyetine karşılık afiyetimle cevap veririm. Şayet ortada un olmadığı halde ses çıkarırsan (yapacağını söylediğin şeyleri yapmazsan) sana hitaben şu beyitleri okurum:

İşittiğin sert sözler seni yaralasa da; maksuduna ulaşacağın konusunda ümitsizliğe düşme!

Engellendiğin şeye tekrar dönersen ve affedildiğin şeyi tekrar edersen, seni zorla yerinden edecek ve döverek bir tarafa itecek kişiyi musallat ederim. Vellâde konusunda ısrar edersen, oradaki çiftçiler seni oyuncağa çevirir ve oranın şerhleri senin hakkından gelir. Kafana eğri büğrü bir kabağı geçirir, iki bacak arana da kokuşmuş bir turp sokarlar. Bunların hepsi, kendi ellerinle yapmış olduğun şeylerin karşılığını bulman ve kendi değerini görmeyi içindir.

Kişi kendi kendisinin kıymetini bilmezse, Başkaları onda onun görmediğini görür!⁴⁷

45 İbn Nubâte, *Serhu'l-'Uyûn*, 455.

46 Hasan, *İbn Zeydün*, 293.

47 Hasan, *İbn Zeydün*, 294.

İbn Zeydûn her ne kadar İbn 'Abdûs'a karşı sert ve acımasız bir tavır sergileyip, keskin bir dil kullansa da anlaşılın odur ki İbn 'Abdûs'un Vellâde'den vazgeçmesini esasen üstü kapalı olarak rica ediyor gibidir. Çünkü hem İbn 'Abdûs'u tehdit etmekte hem de ondan Vellâde'yi bırakmasını ümit etmektedir. Ancak içinde bulunduğ u durum gereğ i bu ümidini sert bir üslupla dile getirmektedir.

İbn Zeydûn bu risâlesini, bilinen edebî tarzının dışına çıkmadan, güzel bir üslup kullanarak ibarelerinde, verdiği misallerinde, kendi özel olarak kullandığı kalıplarında uyumu gözeterek yazmıştır. Aynı şekilde bu risâle İbn Zeydûn'un geçmiş kavimlerden gelen ahbara vakıf olduğ una, yazılan eserlerden, halkın dilinde dolaş an kıssalardan, atasözlerinden, hikmetli sözlerden, şevahid kültüründen haberdar olduğ una, keza birçok disiplin hakkında bilgi sahibi olduğ una işaret etmektedir. Ayrıca bu risâle İbn Zeydûn'un atasözü, kıssa veya şiir seçimini nasıl yaptığ ına, bunları serd sırasında uygun olan noktalara nasıl yerleştirdiğ ine, ayrıca güçlü sunumuna ve tasarruflarının güzelliğ ine de işaret etmektedir.⁴⁸

İbn Zeydûn'un Hezeliyye Risâlesinde Kullandığı İlim Dalları

İbn Zeydûn risâlesinde birçok ilim dalından örnekler vermiştir. Bu ilim dallarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1-Tarih: Kistrâ, Kayser, İskender, Erdeşir, Dağhâk, Cüzeyme, Cessâs, Küleyb gibi tarihte yaşadığı bilinen önemli isimlere yer vermiştir.
- 2-Tarihî olaylar: Bekir ve Tağlib kabileleri arasındaki barış; Abs ve Zübyân kabileleri arasındaki saldırılar, Haccac ve Kuteybe zaferleri gibi tarihî olayları anlatmıştır.
- 3- Felsefe: "Eflatun senden aldığı bilgileri, Aristo'ya vermiştir" ifadesinde görüldüğü üzere felsefe tarihine göndermelerde bulunmuştur.
- 4- Astronomi: "Batlamyus, usturlabı senin tedbirinle ayarlamıştır" cümlesinde ünlü astronomi bilginine referans yapılmıştır.
- 5- Coğrafya: "Takdirinle yerküreyi tasvir etmiştir" cümlesinde coğrafya ilmine dair terminoloji kullanmıştır.
- 6- Tıp: "Hipokrat, hastalıkları sendeki ince sezış sayesinde öğrendi" sözüyle Yunanlı tıp ve eczacılık bilginine gönderme yapmıştır.

48 Hasan, *İbn Zeydûn*, 294.

- 7- Eczacılık: "Calinus, otların doğasını ince sezginle öğrendi" ifadesinde yine ünlü tıp bilgini Galen'e gönderme yapmıştır.
- 8- Hukuk: "Ebu Ma'şer'e nasıl hüküm vereceğinin yolunu gösterdin" sözüyle ünlü hukukçu Ebû Ma'şer'e gönderme yapmıştır.
- 9- Kimya: "Cabir b. Hayyân'a kimya ilminin sırlarını sen öğrettin" sözüyle kimya âlimi İbn Hayyân'a gönderme yapmıştır.
- 10- Kelam: "Düzeni, hakikatlerin kendisiyle anlaşılacağı bir temel kıldın" sözüyle kelam ilmine dair ifadelere yer vermiştir.
- 11- Mûsikî: "Nağmeleri sen çıkardın. Çalgı telleri ve nakaratlar senin buluşundur" ifadeleriyle mûsikî sanatına dair tabirler kullanmıştır.
- 12-Kitabet: "Abdülhamit Bârî senin kalemlerindir. Sehl b. Harun sözlerinin dokümanıdır. Câhîz ise senin yazıcıdır" sözüyle kâtiplik sanatına gönderme yapmıştır.
- 13- Mantık: "Burhanları getiren, kanunları koyan, mahiyeti belirleyen, kemiyet ve keyfiyeti açıklayan sensin" sözleriyle mantık ilmiyle ilgili ifadelere yer vermiştir.
- 14- Dil ilimleri: "İsim ve fiilleri tasnif etti. Vasıl, kati, istifham ve ihbar yaptı" sözleriyle dil bilimlerine dair terimlere değinmiştir.
- 15- Fıkıh: "Malik b. Enes, senden fetva alandır" sözüyle fıkıh ilmine gönderme yapmıştır.
- 16- Hadis ilmine dair: "وأهمل وقيد وأرسل وأسند" gibi kavramlar kullanmıştır.
- 17- Akaid: "Dinleri araştırdı. Malik ve Gaylân'ı bir araya getirdi. Ca'd b. Dirhem'in boğazlanmasına ve Beşşâr b. Bürd'ün öldürülmesine işaret etti" sözüyle akaid ilminin konularına işaret etmiştir.
- 18- Sihir: "Dilersen harikuladeler yaratır, mucizeler sergilersin. Dilersen denizleri tatlı yapar; kuru dikenli otu yeşertirsin" sözleriyle sihir çeşitlerine işaret etmiştir.
- 19- Kur'an: Yusuf ve Aziz'in hanımı kıssasında Kur'an'ı Kerîm'den alıntılar yapmıştır.
- 20- Hadis: "Hayvanın zararı tazmin edilir"⁴⁹ hadisine yer vermiştir.

49 Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, h. no: 2497, V, 45, (Halep: Mektebetü'l-Maţbûâtu'l-İslâmiyye, 1986).

21- Çok sayıda atasözü ve mesel zikretmiştir. Örneğin “*Mu’aydi’yi işitmen görmenden daha hayırlıdır*,”⁵⁰ “*Berâkiş sahibini ele verdi*,”⁵¹ “*Asil kadın kendi sütünü içmez*.”⁵²

22- Şiirler: Risâlesinde tam ve sağlam beyitler yerleştirmiş, ayrıca başka şairlerin yazdığı şiirlerden de iktibaslarda bulunmuştur.⁵³

Hezeliyye Risâlesi’nin Arap Edebiyatı’ndaki Yeri

İbn Zeydun’un bu risalesi ile el-Câhîz’in *Risâletü’t-Terbi’* ve *t-Tedvîr* adlı risalesi arasında ciddi bir benzerlik söz konusudur. Bilindiği gibi el-Câhîz söz konusu risalesini kendisini çok eleştiren ve yeren bir edebiyatçıya karşılık vermek için yazmıştır. O edebiyatçı Bağdatlı Kâtib Ahmed b. Abdülvehhâb’dır. Ahmed kısa boylu ve tıknaz biriydi. Câhîz risâlesinde onu “kare ve yuvarlak” diye nitelendirmiştir. Devamında da ona güzellik ve bilgelikle ilgili ifadeler kullanmıştır. Kendini bir öğrenci yerine koyarak felsefi ve ilmî problemlerle ilgili sorular sormuştur.⁵⁴

Anlaşıldığı kadarıyla İbn Zeydun bu risâleyi okumuş ve çok beğenmiş, *Hezeliyye* risâlesini de onu örnek alarak yazmaya başlamıştır. İbn Zeydun bu eserinde İbn ‘Abdûs’u yermiş ona seslenerek: “*Ey aklını kaçırmış, cehaleti yüzünden zor duruma düşmüş, kesinlikle pişman olmuş, çirkin bir yanılğı içine düşmüş, gafleti yüzünden tökezlemiş, gündüz güneşini görememiş, sineğin içeçeğe düştüğü gibi batakalımış, kelebeğin ateşe atladığı gibi ateşe atlamış kişi!*” şeklinde hitap etmiştir.⁵⁵ İbn Zeydun’un el-Câhîz’in risâlesini okuması, yazdığı *Hezeliyye* Risâlesi’nde onun kullandığı metoda yer vermesi, el-Câhîz’dan etkilendiğini göstermektedir. Ancak İbn Zeydun, el-Câhîz’in geliştirdiği hezl metodunu onun bıraktığı yerden almış daha da ileri bir seviyeye çıkarmıştır.

Risâlenin kendi ağzından yazıldığı kişi olan Vellâde, İbn ‘Abdûs’ün, kendisiyle mektup gönderdiği elçisini övmeye başlamış ve bu övgülerini çok güzel bir şekilde sıralamıştır. Öyle ki, o elçinin güzellik, güç, liderlik, iyi dostluk, cesaret, vefa, yumuşak huyluluk, cömertlik, deha, zekâ, belagat, akıl, felsefe ve kelam gibi üstün özelliklerle nitelendiğini; ayrıca ahlak ve kültürde en iyi örnek olduğunu;

50 Çirkin olan biri için kullanılır. Bu atasözü onunla ilgili duyduğunuz haberler onu görmenden daha iyidir anlamındadır.

51 Adamın biri düşmanlarından gizlenmeye çalışmış ancak Berâkiş adındaki köpeği düşmanlarına havlayınca ister istemez sahibini ele vermiştir.

52 Asil kadın fakir olsa da ücret karşılığında çocuk emzirmez, fakirliği buna tercih eder anlamında kullanılan atasözüdür.

53 Âdab, “İbn Zeydun,” 241-242.

54 Şevki Dayf, *İbn Zeydun*, 12. Baskı, (Kahire: Dâru’l-Meârif, tsz.), 44.

55 Dayf, *İbn Zeydun*, 44.

onun ahlak ve kültüründe Acem meliklerinin, Arap şeyhlerinin, Yunan filozoflarının, kalam ile fıkıh âlimlerinin hatırlandığını, keza başarısının gerisinde de eşinin olduğunu ifade etmiştir.⁵⁶

Tüm bu anlatımlar alaylı ifadelerdir. Okuyucu, örnekler bölümüne bakarak bunu rahatlıkla anlayabilir. İbn Zeydün ya da Vellâde, muhatabını sanki yüksek bir uçurumdan itmek için adeta onu yükselttikçe yükseltmiş, muhatabıyla alay etmek için atasözleri ve ona benzer şiiirler kullanmış, içindekini açık bir şekilde söylemekten kaçınmamıştır. Muhatabı tehdit edip korkutmuş, daha sonra "*Doğu ve batı bir araya gelemez, güzel ve çirkin bir değil.*" diyerek ağır hakaretlerde bulunmuştur. Dönüp şimşek gibi çakarak ve yıldırım gibi gürleyerek: "*Ayıplanma olmasın ateş olsun. Alçaklık olmasın ölüm olsun, kadın acıksa da sütünü parayla satmaz*" demiştir. Yine ona hitaben "*Etrafımda gördüğün zamanın ay yüzlü insanları ve şehrin reyhanları seni aldatmasın. Sen nerede onlar nerede?! Onlar gökte sen ise yerin dibindedir!*" demiş, bu gibi tahkirlerle ona yükledikçe yüklenmiştir ki, nihayetinde onu Vellâde'yle konuştuğuna ve ona yaklaştığına pişman etmiştir.⁵⁷

İbn Zeydün'un alaylı tarzı, Arapların ve batılıların ironi örneklerinde olduğu gibi, eleştirilen ahlakı düzeltme ve onun yerine daha iyisini sunma amacı gütmemektedir. Onun bu alaylı tarzı kendi öfkesini dindirme ve hasmını devirme amaçlıdır. İbn Zeydün bu risâlesinde ritim, garip ve derin tasvir üslupları ortaya çıkarmıştır. Bu risâleyi yazarken, risâlesinin teknik yapısının bilincindedir. İbn Zeydün hikmetli ve mantıklı düşünce ile yıkıp ezen öfke duygusu arasında denge sağladığından öfkesine yenik düşmemiştir.⁵⁸

Sonuç

Hezeliyye Risâlesini sevgilisini kendisinden çalan bir vezire yazan İbn Zeydün, eserinde kullandığı örneklerle ve seçtiği şiiirlerle ne kadar usta bir edebiyatçı olduğunu kanıtlamıştır. Nesir ustası İbn Zeydün, edebi zenginlik ve heyecan verme yönünden Şair İbn Zeydün'dan geri değildir. Mizah yazarı İbn Zeydün'un önemi, dram yazarı İbn Zeydün'un öneminden daha az değildir.⁵⁹

Burada şu husus da göz ardı edilmemelidir. İbn Zeydün'un özellikle *Hezeliyye* Risâlesini yazarken, iyi bir edebiyat ürünü ortaya koyma amacı taşımaktan çok, iç

56 Dayf, *İbn Zeydün*, 44-45.

57 Dayf, *İbn Zeydün*, 45.

58 Âdab, "İbn Zeydün," 247.

59 Âdab, "İbn Zeydün," 246.

dünyasında karmaşık bir biçimde duran hislerini ifade etme ve kendisini tatmin etme amacı taşıdığını, bu yönüyle eserinde bireysel faydacılığın ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında bile onun edebî yönden ne denli kudretli bir nüktedan ve nasir olduğu anlaşılabilir.

İbn Zeydün ister şiir olsun ister nesir olsun cümle dizimi konusunda son derece başarılı bir ediptir. Düşüncelerini hangi sahada belirtirse belirtsin, öznel bir üslupla yazma becerisine sahip olduğu görülmektedir. Önemsiz gibi görünen konu ve temalarda dahi oldukça çarpıcı ifade ve üsluplar geliştirebilmiştir. Esasen onun bu meziyeti, kendisi hakkında rivayet olunan bir anekdotun da ana fikrini oluşturmuştur. Makalemizi sözü edilen tarihi rivayetle noktalamak istiyoruz:

Kızlarından biri vefat eden İbn Zeydün, cenazenin defninden sonra dostlarının taziyelerini kabule başlamıştı. Ancak o, -bir edip olması hasebiyle- taziye meclisindeki her bir dostunun başsağlığı dileğine birbirinden tamamen farklı cümleler ile mukabele etmekten geri durmamıştı.⁶⁰

Kaynakça

Âdab, Veled. "er-Risâletü'l-Hezeliyye: Kırrâetun fi'l-Vechi'l-Âher li'İbni Zeydün." *Câmi'a Muhammedi'l-Hâmis* 16 (2009): 227-248.

'Anânî, Muhammed Zekeriyya. *Târîhu'l-Edebi'l-Endelüsî*. Kâhire: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 1999.

el-'Askerî, Ebû Hilâl. *Kitâbu Cemhereti'l-Emsâl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1988.

Dayf, Şevki. *İbn Zeydün*. 12. Baskı. Kahire: Dâru'l-Meârif, tsz.

el-Ḥamevî, Taqıyyuddîn Ebû Bekir b. Ali b. Abdillâh. *Ḥizânetü'l-Edeb ve Ğayetü'l-Ereb*. Beyrut: Mektebetü'l-Hilâl, 2004.

el-Hanbelî, 'AbdulḤay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtu'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*. Şam: Dâru İbn Kesîr, 1990.

Hasan, Câd Hasan. *İbn Zeydun 'Asruhû ve Ḥayatuhû ve Edebuḥû*. Kâhire: el-Matbaatü'l-Müniriyye, 1955.

İbn Nübâte, Cemâluddîn el-Mısırî. *Serhu'l-Uyûn fi Şerhi Risâleti İbn Zeydün*. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 1998.

el-İsfeḥânî, Ebu'l-Ferec. *el-Eğâni*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, tsz.

en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman. *Sünenü'n-Nesâî*. Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, 1986.

en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. 'Abdulvahhâb. *Nihâyetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb*. Beyrut: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.

ez-Zehabî. *Siyeru A'lâm'in-Nubelâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1982-1985.

ez-Zemaḥşerî, Ebu'l-Ḳâsım Maḥmûd b. Ömer. *el-Müstakşâ min Emsâli'l-Arab*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.

60 Dayf, *İbn Zeydün*, 48.